

Vybočuje například interjekce o šesti slovech *hej hou hej hou hola hou* (Čermák 2007). Pokud jde o konjunkce, korpus SYN2005 ve svých sto miliónech forem vykazuje 1534 případů binárních kontaktních kombinací konjunktí, 567 ternárních a 43 kvatrálních, k nejméně frekventovanějším ternárním patří například *a i když* (1302), *a i kdyby* (594), *že i když* (513), k nejméně frekventovanějším kvatrálním například *a že i když* (9), *a tak i když* (4), *a že i kdyby* (4) (Čermák 2008a).

V případě předložek lze o kumulaci mluvit pouze na textové úrovni, systémově víceslovné předložky, tedy ustálené systémové jednotky, nevznikají kumulací dvou předložek, ale nejčastěji kombinací abstraktního substantiva s předložkou. Rovněž v tom případě nelze mluvit o kumulaci distanční, předložky vždy následují za sebou. Pokud jde o iteraci, jde buď o opakování v mluveném jazyce, v psaném textu jde vždy o chybu¹. Při kumulaci předložek dochází ke kombinaci dvou předložek v textu, nejčastěji jde o syntagma vložené mezi sloveso a substantivum, tedy o adverbální funkci předložek, např. *přišla s o deset let starším manželem*. Toto vložené syntagma má charakter vsuvky, kterou F. Čermák v knize *Jazyk a jazykověda* definuje takto: „syntakticky nezačleněná vložená poznámka, komentář apod. do přerušené základní věty“ (2001, 269). Podobně charakterizuje vsuvku *Mluvnice současné češtiny*: „u vsuvky (parenteze) jde spíše o nepřítomnost syntaktického vztahu, o přerušení věty volně nebo těsněji vloženým výrazem“ (2010, 306).

2. Korpus SYN2010

Doklady na kumulaci předložek byly vyhledávány jak v psaném, tak v mluveném korpusu. V korpusu SYN2010 bylo nalezeno celkem 842 kombinací dvou jednoslovných předložek, stranou byly ponechány výskyty víceslovných předložek *vzhledem k*, *nehledě na*, *narozdíl od* a *nehledě k*, které byly rovněž výsledkem dotazu vyhledání dvou předložek za sebou. Odstraněny byly rovněž výskyty, kdy písmena předložek, např. *s*, *u* v apod. označovala zkratky nebo značky fyzikálních veličin, např. *s* jako *sekunda*, *V* jako *volt*, popř. kontexty typu *tvar písmene U* apod. Do závěrečného seznamu nebyly zahrnuty ani případy, kdy jedna z předložek měla v kombinaci adverbální význam, např. *právě nastupovali do kolem jedoucí tramvaje*.

Co se týče kombinace tří předložek, v korpusu SYN2010 bylo nalezeno 30 dokladů, které však lze téměř všechny považovat za chybné, srov. např. *v před k vítězství, kvark u se v principu může smíchat s půvabným kvarkem* aj. Za příklady kumulace předložek lze považovat pouze dva případy s víceslovnou předložkou *vzhledem k*, tj. jde ve skutečnosti o kumulaci dvou předložek, víceslovné a jednoslovné, srov. *předá úlohu přeplňování turbodmychadlu, které se stará o vzhledem ke zdvihovému objemu nadstandardní výkon; jsou považovány za velmi vlivné, a to vzhledem k pro ně tak charakteristickému revolučnímu pojetí sociálního dialogu*. V dalším výkladu se proto budeme zabývat pouze kombinacemi dvou předložek

3. Kombinatorika předložek v psaném jazyce

V češtině jsou čtyři neslabičné předložky *v*, *s*, *z* a *k*, které však představují 60 % úzu, jednoslabičných předložek je 24 (23,3 %), např. *bez*, *do*, *na*, dvouslabičných předložek je 42 (40,77 %), např. *mezi*, *proti*, a tří- až pětislabičných předložek je kolem 30 %, např. *oproti*, *následkem*, *prostřednictvím*, *nevyjímaje* (srov. Čermák 1996). Co se týče kombinatoriky předložek z hlediska počtu slabik, v psaném jazyce bylo získáno celkem 202 kombinací

¹ S. Machová (2000) však uvádí i příklady na opakování téže předložky, kdy jedna z předložek je součástí vsuvky, srov. „spoléhala jsem se na na nástěnce vypsané termíny“, „Na na plátky nakrájené hovězí klademe kousky uzeného“, „List vložil do do té doby mrtvé schránky“ (str. 32).

předložek: 73x se kombinují dvě jednoslabičné předložky, např. **na pro** (*reakce na pro ně neznámé situace*), 71x se kombinuje jednoslabičná a neslabičná předložka, např. **na v** (*narazil na v Česku nevídanou překážku*), 40x vícetabličná předložka s jednoslabičnou předložkou, např. **oproti do** (*oproti do té doby racionálním přístupům*), 9x vícetabličná předložka s neslabičnou, např. **proti v** (*proti v pohodě hrajícímu vedoucímu celku soutěže moc šancí neměli*), 9x dvě neslabičné, např. **s v** (*logiku snaží „vylepšit“ spojením s v tehdejší době moderní rétorikou*). Centrum kombinatoriky předložek tudíž tvoří kombinace dvou jednoslabičných nebo kombinace jednoslabičných a neslabičných předložek, tyto kombinace jsou také nejfrekventovanější (srov. tabulku 2 níže). Na periférii jsou naopak kombinace s vícetabličnými předložkami, např. **do během** (*invaze turistů do během zimy jindy odpočívající destinace*), **kvůli po** (*kvůli po jeho soudu příliš nízkému věku*) atd.

V rámci kombinací jednoslabičných předložek tvoří centrum kombinace předložek typu **na o** (*si dovolil na o hlavu většího a dvacet kilo těžšího slávistu*), **do pro** (*vykročení do pro ně neznámého světa*) nebo **od na** (*takový výsledek od na jaře sestavené posádky mohl čekat málokdo*). Na periférii je kombinace dvou vokálů, např. **o u** (*jde o u nás dost běžnou bylinu*). Centrum kombinace jednoslabičné a neslabičné předložky tvoří kombinace typu **s o** (*spor s o 15 let mladší obyvatelkou stejné obce*), **na v** (*náskok na v cíli třetího Němce*), **v pro** (*jsem žila v pro mě luxusním prostředí*), periferní jsou kombinace, které mohou vyvolávat dojem jiného slova, např. **s nad** (*s nad ním vytlačeny písmeny*). Periférii tvoří rovněž kombinace dvou neslabičných předložek, např. **k v** (*vrací se k v neděli skončenému šampionátu*).

4. Předložky na první a na druhé pozici

Předložky na první pozici a na druhé pozici se co do svého zastoupení liší, následující tabulka udává počty kombinací s dalšími předložkami:

předložka na 1. pozici	počty kombinací
<i>na</i>	20x
<i>do</i>	15x
<i>v</i>	13x
<i>o</i>	12x
<i>k</i>	12x
<i>s</i>	12x
<i>za</i>	12x
<i>od</i>	11x
<i>pro</i>	11x
<i>z</i>	11x
<i>mezi</i>	10x
<i>před</i>	9x
<i>proti</i>	8x
<i>po</i>	7x
<i>kvůli</i>	5x
<i>nad</i>	5x
<i>přes</i>	5x
<i>při</i>	5x
<i>u</i>	5x
<i>prostřednictvím</i>	4x
<i>bez</i>	3x
<i>oproti</i>	3x
<i>pod</i>	2x
<i>vůči</i>	2x
<i>versus</i>	1x
<i>zpod</i>	1x

předložka na 2. pozici	počty kombinací
<i>v</i>	21x
<i>do</i>	20x
<i>na</i>	20x
<i>o</i>	19x
<i>po</i>	15x
<i>pro</i>	13x
<i>s</i>	13x
<i>u</i>	11x
<i>před</i>	11x
<i>z</i>	11x
<i>k</i>	9x
<i>od</i>	7x
<i>podle</i>	7x
<i>za</i>	7x
<i>bez</i>	5x
<i>přes</i>	5x
<i>nad</i>	4x
<i>pod</i>	4x
<i>proti</i>	3x
<i>během</i>	2x
<i>kolem</i>	2x
<i>mezi</i>	2x
<i>vedle</i>	2x
<i>dle</i>	1x
<i>kvůli</i>	1x
<i>mimo</i>	1x

		vně	1x
--	--	-----	----

Tabulka 1: Předložky na první a druhé pozici

Z tabulky vyplývá, že nejfrekventovaněji se jak na první, tak na druhé pozici objevují předložky *na*, *do*, *v* a *o*, předložka **na** se např. vyskytuje na první pozici v kombinacích *na v* (52x), *na pro* (21x), *na o* (13x), *na s* (9x), *na z* (8x) aj., na druhé pozici se předložka **na** vyskytuje v kombinacích *o na* (9x), *od na* (9x), *s na* (8x) a *v na* (8x). Výrazné postavení na první pozici má předložka *kvůli*, *oproti* a *prostřednictvím*, na druhé pozici předložka *podle*. Na první pozici se nevyskytují předložky *během*, *dle*, *kolem*, *podle*, *vedle* a *vně*, na druhé pozici se neobjevují předložky *oproti*, *prostřednictvím*, *při*, *versus* a *vůči*. Výraznou převahu má v počtu kombinací předložka *v* na druhé pozici (21 kombinací oproti 13 na první pozici), dále předložka *o* (19 kombinací na druhé pozici, 12 kombinací na první pozici).

5. Typy kumulace předložek v textu

Vzhledem k tomu, že se každá ze dvou po sobě jdoucích předložek dostává do jiného syntagmatu, předložky jdoucí po sobě netvoří jednotný významový celek, jde o dvě samostatná pojmenování, srov. *vyjde je v současnosti **na bez** padesátikoruny šest stovek*, kde jsou samostatné celky *vyjde je na šest stovek* a *bez padesátikoruny*. Je to dáno vlastností předložek jako slovního druhu, které vždy stojí před substantivem nebo jeho substitutem (srov. Čermák 1996, 32). Kromě těchto vsuvek může být kumulace předložek v textu daná výskytem jedné z předložek v propriu, kdy jde opět o dvě různá pojmenování, srov. např. v názvech ulic – *Bacháčkova od Češkovy **k V Ráji**, Sezemická **od Ve** Lhotkách k Wintrově* apod. Mimo vsuvky se předložky mohou kombinovat také v rámci metajazykové funkce, srov. *předložka **pro** s akuzativem* apod. Specifickým případem je kombinace z *pod*, kde jde o předložku psanou dnes převážně dohromady, tj. *zpod* – tato předložka má v korpusu SYN2010 1428 výskytů. Pravopis z *pod*, srov. *hleděl z **pod** brejliček, vyjel z **pod** auta*. V tomto případě nejde o dvě pojmenování, ale o pojmenování jedno, podobně jako u předložek *ze za x zeza*.

6. Nejfrekventovanější kombinace předložek

Nejfrekventovanější kombinace předložek mají od 113 do 10 výskytů.

<i>s o</i>	113
<i>na v</i>	52
<i>v pro</i>	26
<i>na pro</i>	21
<i>s pro</i>	14
<i>v o</i>	14
<i>na o</i>	13
<i>do pro</i>	12
<i>o v</i>	12
<i>s do</i>	11
<i>za o</i>	10

Tabulka 2: Nejfrekventovanější kombinace předložek

Stručně si proto jednotlivých kombinací všimneme.

6.1. Kombinace *s o*

Tato kombinace se vyskytla celkem 113x. Předložka *o* na druhé pozici v 97,4 % uvozuje srovnání, např. *přišla s o deset let starším manželem; počítal s o den delší variantou; model s o 20 % vyšší zatížitelností*. Případy, kdy nejde o srovnání, jsou pouze tři (2.6 %), srov. *s o zed' opřenými jízdními koly; si neporadili ani s o záchranu bojujícím týmem; aby s o něm vedenou zdravotnickou dokumentací nakládalo jiné zdravotnické zařízení*.

6.2. Kombinace *na v*

Tato kombinace se vyskytla celkem 52x. V rámci vsuvek jsou často vložena místní a časová určení, např. *narazil na v Česku nevídanou překážku; navazuje na v loňském roce dokončenou budovu*. Součástí vsuvky jsou navíc ustálené kolokace, např. *v podstatě* (3x), *v pořadí* (6x), *v přepočtu* (3x), *v současnosti* (3x), např. *plánování přesouvá na v podstatě koncové uživatele*.

6.3. Kombinace *v pro*

Tato kombinace se vyskytla 26x. Za předložkou *pro* často následuje osobní zájmeno, tj. *pro mě, tebe, vás* apod. Významově by tuto kombinaci bylo možné shrnout jako „něco se děje v pro někoho příznivé/nepříznivé situaci“, např. *jsem žila v pro mě luxusním prostředí; poskytovat péči jen v pro ně lukrativních odvětvích*.

6.4. Kombinace *na pro*

Tato kombinace se vyskytla 21x. Podobně jako v předcházejícím případě za předložkou *pro* následují osobní zájmena, srov. *mají na pro ně nepříznivé situaci velký podíl; (se) zaměřila na pro ně aktuální problém*. Výjimkou bez zájmena je doklad *teploty se držely na pro duben normálních hodnotách*.

6.5. Kombinace *s pro*

Tato kombinace se v materiálu objevila celkem 14x. Podobně jako u kombinací *v pro* a *na pro* i zde převládá za předložkou *pro* osobní zájmeno, např. *jezdili cestovatelé s pro ně speciálně vyrobenými tatrovkami; pracuje s pro ně nesrozumitelnými symboly*.

6.6. Kombinace *v o*

Tato kombinace má v materiálu rovněž 14 výskytů. Podobně jako v případě kombinace *s o* jde o srovnání, tentokrát se týká všech dokladů, např. *dorazil tam v o něco pozdější dobu; nejsme v o nic lepší situaci*.

6.7. Kombinace *na o*

Tato kombinace má 13 výskytů. I v tomto případě jde o srovnání, pouze jeden doklad vybočuje, tj. *na o víkendu skončeném mistrovství světa*. Příklady na srovnání jsou *dostalo se i na o něco staršího bratříčka Františka; jsou současné ceny potravin na o něco nižší úrovni*.

6.8. Kombinace *do pro*

Kombinace má 12 výskytů. Podobně jako u předcházejících kombinací s předložkou *pro* na druhé pozici za touto předložkou následují osobní zájmena, srov. *oblékají se do pro ně pohodlného oblečení; proniká do pro něj perspektivních odvětví* atd.

6.9. Kombinace *o v*

Tato kombinace má v korpusu rovněž 12 výskytů. Pro tuto kombinaci platí částečně totéž co pro kombinaci *na v*, tedy v rámci vsuvky se objevují místní a časová určení, např. *jde o v Evropě nepůvodní druh mechovky; opírá se ... o v té době vlivnou českou práci*, dále ustálené kolokace *v podstatě, v pořadí a v principu*, např. *rozšířit o v podstatě neomezené množství*.

6.10. Kombinace *s do*

Tato kombinace se v korpusu vyskytla 11x. Specifickým rysem této kombinace jsou vsuvky s frazémy *do očí bijící* (2x) a *do nebe volající* (1x), 3x se v rámci vsuvky objevila kolokace *do té doby*, např. *(se) nemohou smířit s do očí bijící pravdou; porážka s do té doby nevýrazným Arsenalem*.

6.11. Kombinace *za o*.

Tato kombinace má 10 výskytů. I v případě této kombinace s předložkou *o* na druhé pozici jde o srovnání, a to ve všech uvedených dokladech, např. *(se) vydával za o dva roky mladšího muže; komunitní weby nepovažují za o moc bezpečnější*.

6.12. Shrnutí

Na základě výše uvedeného rozboru se ukazuje, že předložka na první pozici je valenční, srov. *smířit se s, opírat se o* apod., zatímco předložka, která je na druhé pozici, tedy součást vsuvky, je do značné míry co do své funkce omezena, např. předložka *o* na druhé pozici téměř výhradně uvozuje srovnání, tj. vsuvky se týkají jen určitého okruhu témat, nejsou tedy libovolné.

7. Kumulace předložek spojených spojkou

Odlíšným případem kumulace předložek v textu jsou dvě předložky, popř. i více předložek s vloženou spojkou, tj. například *před, během a po utkání; chodil na procházky bez nebo se psem* apod. V některých případech může jít o metajazykovou funkci, např. *užívání předložek do a na* apod. Nejtypičtějším případy jsou opozitní předložky, např. *doprava materiálu do a z podzemí* a označení časové následnosti, tj. *před a po*, např. *stav před a po realizaci opatření*. Nejfrekventovanější kombinace je *pro a proti*, v tomto případě jde však spíše o idiomatizovanou strukturu, předložky *pro* a *proti* mají substantivizovanou podobu, např. *zvážit všechna pro a proti*. Pokud odhlédneme od vložené spojky, která má zpravidla význam slučovací, tj. *a, i, nebo, či* apod., zjišťujeme, že nejfrekventovanější jsou opozitní kombinace:

<i>pro – proti</i>	248
<i>před – po</i>	143
<i>před – za</i>	69
<i>nad – pod</i>	66
<i>od – do</i>	60
<i>do – z</i>	34
<i>během – po</i>	16

<i>z – do</i>	15
<i>před – během</i>	14
<i>pod – nad</i>	12
<i>při – po</i>	10
<i>s – bez</i>	10

Tabulka 3: Nejfrekventovanější kombinace předložek s vloženou spojkou

8. Pražský mluvený korpus (PMK)

Vycházíme z tohoto mluveného korpusu, protože to je zatím jediný morfologicky označovaný mluvený korpus, a lze v něm tudíž vyhledávat slovní druhy. V PMK je celkem 127 kombinací dvou předložek (jednoslovných i víceslovných), z toho 101x jde o iteraci týchž dvou předložek, což je dáno nedostatečnou větnou perspektivou mluvčího, srov. *závisí to spíš na .. ani ne tak na na .. okolnostech; uvolňuje ty vztahy mezi ehm mezi mezi lidma* apod. Pokud dochází ke kombinaci různých předložek, jde zpravidla o 1 až 2 výskyty: *na v (2), s z (1), po po dobu (1), vůči v porovnání s (1), z před (1), krz za (1) na do (1), na místo (1) místo na (1), u po (1), u na (1), počínaje o (1), vod vo (1), na na bázi (1), proti z (1), za na (1), vod z (1), počínaje přes (1), ve srovnání s v (1)*. Pokud jde o kombinaci tří předložek, v korpusu PMK jsou 4 doklady, avšak na iteraci téže předložky, např. *je to lepší prostě e pro pro pro dítě; nejde o zrovnoprávnění ženy, ale o o o tedy její ehm nadřazenost*.

Kumulaci předložek podobnou psanému jazyku nacházíme spíše výjimečně, srov. *se můžem bavit o čemkoli, jo, počínaje o erupcích na slunci*. V mluveném jazyce se zpravidla kumulují předložky s podobným významem, srov. *dítě se bojí jít třeba domu krz za každou maličkost* (v tomto případě se význam obou předložek blíží předložce *kvůli*). Ve většině případů jde však i při kumulaci různých předložek spíše o opravu mluvčího než o případy srovnatelné se vsuvkami v psaném jazyce, např. *pokud' člověk dělá na v takovém místě, Znojmo je na tah .. na na do Rakous*. Týká se to i kombinací, jejichž součástí je víceslovná předložka, např. *rodina funguje na na bázi citů*, kde opět dochází k opakování předložky *na*.

V PMK jsou pouze dva doklady na předložky s vloženou spojkou, a to *když to třeba srovnáme mezi i se Západem a odměnili lidi né podle počtu hodin, ale podle nebo podle vykonané práce*. Oba doklady svědčí opět o nedostatečné větné perspektivě mluvčích, v prvním případě byla intence mluvčího zřejmě za předložkou *mezi* uvést nějaké substantivum, v druhém případě jde opět o opakování.

9. Závěry

Kumulace tří předložek se v češtině nevyskytuje. Kumulace dvou předložek v textu může být dvojího typu: a) předložky následují za sebou, v tom případě je druhá z předložek nejčastěji součástí vsuvky; b) mezi předložky je vložena spojka, v tom případě se nejčastěji dostávají do kontaktu opozitní předložky. Kombinace předložek netvoří jeden významový a syntaktický celek, jde o dvě samostatná pojmenování. Centrem prvního typu je z fonologického hlediska kombinace dvou jednoslabičných předložek nebo jedné neslabičné a jedné jednoslabičné předložky. Předložky na první pozici a na druhé pozici se liší, výraznou převahu má například předložka *v* na druhé pozici (21 kombinací oproti 13 na první pozici). Předložka na první pozici je valenční, předložka na druhé pozici, která je součástí vsuvky, je co do své distribuce omezena, např. předložka *o* na druhé pozici uvozuje srovnání. V mluveném jazyce je častá iterace stejných předložek daná nedostatečnou větnou perspektivou mluvčího, u různých předložek jde velmi často o opravu mluvčího, případy kombinace předložek srovnatelné s psaným jazykem jsou řídké.

Literatura

- Cvrček V. et al., 2010, *Mluvnice současné češtiny*. Nakladatelství Karolinum, Praha.
- Čermák F., 1996, Systém, funkce, forma a sémantika českých předložek. *Slovo a Slovesnost* 57, č. 1, 30–46
- Čermák F., 2001, *Jazyk a jazykověda*. Nakladatelství Karolinum, Praha.
- Čermák F., 2007, Povaha a úzus interjekcí: případ češtiny, In *Computer Treatment of Slavic and East European Languages. Slovanské a východoeurópske jazyky v počítačovom spracovaní*, eds J. Levická, R. Garabík, Slovak National Corpus L. Štúr, Slovak Academy of Sciences, Bratislava, 299–307.
- Čermák F., 2008a, Syntagmatika, kombinace a kumulace konjunkcí, In *Grammar & Corpora, Gramatika a korpus 2007*, eds F. Štícha, M. Fried, Academia, Praha, 315–323.
- Čermák F., 2008b, Partikule, jejich syntagmatika a kumulace v mluvené češtině, In *Čeština v mluveném korpusu*, eds M. Kopřivová, M. Waclawičowá, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 63–74.
- Český národní korpus – SYN2010, 2010. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha
Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- Český národní korpus – PMK, 2001. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha.
Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.
- Frekvenční slovník češtiny*, 2004. Eds F. Čermák a M. Křen. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- Frekvenční slovník mluvené češtiny*, 2007. Ed F. Čermák. Nakladatelství Karolinum, Praha.
- Frequency Dictionary of Czech*, 2011. Eds F. Čermák a M. Křen. Routledge, London.
- Machová, S., 2000, Dvě předložky vedle sebe. *Naše řeč*, 83, č. 1, 30–34